

Malmö högskola
Lärarytbildningen
Lek Fritid Hälsa

Examensarbete
10 poäng

Barn som far illa

Att som lärare i förskola möta barn som far illa

Child Maltreatment

As a teacher in preschool meet children exposed to maltreatment

Jessica Bröchner
Thomasie Linansky

Lärarexamen 140 poäng
Barndoms- och ungdomsvetenskap
Höstterminen 2005

Examinator: Fredrik Nilsson

Handledare: Göran Kvist

Barn som far illa

Att som lärare i förskola möta barn som far illa

Jessica Bröchner

Thomasie Linansky

Bröchner, J. & Linansky, T. (2005). *Barn som far illa. Att som lärare i förskola möta barn som far illa* [Child Maltreatment. As a teacher in preschool meet children exposed to maltreatment]. Malmö: Lärarutbildningen: Malmö högskola.

I vårt arbete lägger vi tyngdpunkten på lärarens perspektiv i arbete med barn som far illa. Genom intervjuer vill vi försöka förstå hur lärare anser att man bör hantera förhållanden kring barn som far illa. Vi önskar större insikt i vad dessa barn behöver och hur vi kan tillgodose deras behov. Vi vill också försöka förstå den process som följer en misstanke om att ett barn mår dåligt. Vi önskar att detta examensarbete kan bidra med en liten del i diskussioner inom ämnet. Vår studie grundar sig på följande två huvudfrågeställningar: *1. Hur bör man som lärare i förskola hantera förhållanden kring barn som far illa? 2. Vilket ansvar är lärarens vid en anmälan om barn som far illa?*

Vår undersökning bygger på intervjuer med tre lärare i förskola, en socionom inom socialtjänsten och en flicka som själv varit utsatt för sviktande omsorg i hemmet. Ett av våra viktigaste resultat, grundat på dessa intervjuer, sätter barnet i fokus. För att man som lärare ska kunna identifiera familjers högst skiftande problematik, måste man ha en förmåga att åsidosätta sina personliga fördomar. Se barnet, dvs. försök förstå hur barnet mår och utvecklas just här och nu, oavsett dess bakgrund och nuvarande livssituation.

Nyckelord: barn som far illa, familj, förskola, lärare, engagemang, anmälningsplikt, process

Innehållsförteckning

1	Introduktion.....	7
1.1	Introduktion till problemområdet.....	7
1.2	Kunskapsmål.....	8
1.3	Syfte.....	8
2	Kunskapsbakgrund.....	10
2.1	Beteende.....	12
2.2	Bemötande.....	13
2.2.1	Bemötande av barn.....	13
2.2.2	Bemötande av föräldrar.....	14
2.3	Att agera vid misstankar.....	14
2.4	Sammanfattning av kunskapsbakgrund relaterad till vår problemprecisering.....	15
2.5	Centrala begrepp.....	16
3	Problemprecisering.....	18
4	Metodbeskrivning.....	19
4.1	Metodval.....	19
4.2	Urval.....	20
4.3	Genomförande.....	21
4.4	Analysbeskrivning.....	25
4.5	Forskningsetiska överväganden.....	25
5	Resultat.....	27
5.1	Hur bör man som lärare i förskola hantera förhållanden kring barn som far illa?.....	27
5.1.1	Kan man se specifika beteendemönster hos barn som far illa?.....	27
5.1.2	Hur bör man som lärare bemöta barn som far illa och deras föräldrar?.....	28
5.1.3	Kan en lärares känslomässiga engagemang påverka barnet?.....	32
5.2	Vilket ansvar är lärarens vid en anmälan om barn som far illa?.....	33
5.2.1	Att agera vid misstankar om att ett barn far illa, vilket är det första steget?...33	

5.2.2 Vilka myndigheter bör/kommer att involveras i en process att hjälpa barnet och på vilket sätt samarbetar förskolan med dessa myndigheter?.....	35
5.2.3 Kan man se några brister i ett eventuellt samarbete mellan förskola och myndigheter i arbetet att hjälpa barn som far illa?.....	37
6 Diskussion.....	39
6.1 Vår studie.....	39
6.2 Beteendemönster.....	39
6.3 Bemötande barn.....	40
6.4 Bemötande föräldrar.....	41
6.5 Känsломässigt engagemang.....	42
6.6 Att agera vid misstankar.....	43
6.7 Samarbete med myndigheter.....	44
6.8 Brister i samarbete.....	44
7 Referenser.....	45
Bilaga.....	46

1 Introduktion

1.1 Introduktion till problemområdet

Inför vårt examensarbete bestämde vi oss ganska snart för att titta närmare på forskningsområdet *Barn i svårigheter och stödjande pedagogik*. Vi vill båda två öka våra kunskaper kring hur vi bör agera för att hjälpa barn som far illa. Som lärare i arbete med barn är vi enligt socialtjänstlagens 14 kapitel, 1 § skyldiga att anmäla om vi i vår verksamhet "...får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd." (Bengtsson & Svensson, 2002, s. 42).

Vi har förstått att det länge har varit och fortfarande är svårt att med ett begrepp definiera ovanstående nämnda barn. Det finns många uttalade och omdiskuterade begrepp inom det område som vi vill undersöka. Utsatta barn, barn som far illa, barn i riskzonen och psykosocialt utsatta barn är några av dessa begrepp. De olika begreppen med varierande definitioner, tillsammans med rådande debatt, har gjort det svårt för oss att avgöra hur vi bäst kan dels namnge vår studie, dels försöka få våra läsare att förstå vilka barn vi hänvisar till i vår undersökning.

Med ovanstående i tankarna har vi valt att använda uttrycket "barn som far illa" och försöker göra en egen definition av dessa barn. Vi ber alltså läsarna att bortse från de definitionssvårigheter som allmänt råder. Vår definition är giltig för vår studie: barn som far illa – barn vars rådande livssituation i hemmet medför att dess trygghet, hälsa och utveckling sätts i fara.

Vi vill också poängtera att vi inte uteslutande har berört områden i vår studie som enligt socialtjänstlagens 14 kapitel 1 § kräver att yrkesverksamma inom förskola anmäler till socialnämnden. Vi har dessutom valt att fördjupa oss inom områden som fortfarande kan vara missgynnande för barnen, men som inte hänvisar till vår anmälningskyldighet. Vi kommer då in på ämnet "förebyggande arbete".

Utifrån lärarens perspektiv vill vi förstå hela den process som följer en misstanke om att ett barn inte har det bra i sin hemmiljö. Hur upptäcker man att ett barn har det svårt? Vad ska man titta efter som lärare? Finns det några specifika beteendemönster hos dessa barn? Kan

lärarens känslomässiga engagemang påverka barnet? Vad bör man som lärare göra om man upptäcker att ett barn blir utsatt för sviktande omsorg i hemmet och vilken process är det som följer? Vilka människor kommer att vara inblandade i denna process och vilket ansvar har man som lärare?

Som lärare i förskola är det inte bara vår plikt utan också vår önskan att kunna se till varje barns behov. Alla lärare i förskola är skyldiga att arbeta efter den läroplan som utformats för förskolan (Lpfö 98). I detta pedagogiska uppdrag ingår att värna om det enskilda barnets välbefinnande, trygghet, utveckling och lärande. Som lärare ska man även ta hänsyn till barnens olika förutsättningar och behov. För några barn kan detta komma att innebära behov av extra stöd, tillfälligt eller varaktigt, på olika sätt (Utbildningsdepartementet, 1998). Att utveckla och stödja alla barn är ett viktigt och betydelsefullt arbete för att uppnå ”en skola för alla”.

1.2 Kunskapsmål

Vi anser att det är av stor vikt att man som lärare har förståelse för barn som far illa och deras behov, samt har insikt i den process som bör följa. För att som lärare kunna bemöta alla barns behov på bästa sätt får man inte blunda för det pedagogiska uppdragets svåra situationer! Med det bästa för barnet i åtanke, tycker vi att det är viktigt att varje lärare tillägnar sig kunskap även kring den bistra verkligheten och hur uppföljningen bör se ut. Genom vår planerade studie tycker vi att vi tar ett steg i riktning mot ökad förståelse för barns eventuella svåra situationer i vårt kommande yrkesliv. Vi anser att varje lärare bör se det som ett personligt ansvar att stärka förmågor som kan bidra till att förskolan blir en mötesplats för alla. Detta skulle också medföra att vi som lärare blir starkare i vår yrkesroll.

1.3 Syfte

Vi tycker att det behövs fler öppna diskussioner kring ämnet ”barn som far illa”. Med denna studie vill vi låta ett antal lärare återge sina verkliga berättelser kring barn som farit illa. Vi vill genom intervjuer försöka förstå hur dessa lärare anser att man bör hantera förhållanden

kring barn som far illa. Vi vill också undersöka vilket ansvar de intervjuade menar är lärarens vid en eventuell anmälan. För att bredda perspektivet något vill vi också försöka förstå hur en socionom ser på lärarens ansvar och arbete kring barn som far illa. Vårt syfte med detta examensarbete är alltså att försöka bidra med våra reflektioner, men även våra respondenters, i diskussioner kring ämnet ”barn som far illa”.

2 Kunskapsbakgrund

Lundén (2004) vill genom sin avhandling göra ett försök att synliggöra hur förskolebarn som far illa signalerar till BVC-sjuksköterskor och barnomsorgspersonal och på vilket sätt personalen reagerar på dessa signaler. Lundén anser att personer inom just dessa yrkesområden har en nyckelposition i arbetet att tidigt upptäcka barn i omsorgssvikt och agera så att barn och familj får hjälp. Så här definierar Lundén begreppet omsorgssvikt: "...föräldrarna eller de, som har omvårdnaden om barnet, skadar det fysiskt och/eller psykiskt eller försummar det så allvarligt att barnets hälsa och fysiska och psykiska utveckling är i fara." (Lundén, 2004, s. 17).

Bowlbys anknytningsteori är en av de teorier som Lundén ställer sig bakom i sin avhandling. Lundén beskriver den teorin på detta vis: en förälder som möter barnets behov när det behöver skydd och tröst lägger grunden för en trygg bas för barnet. Om barnet däremot inte kan lita på att föräldern finns som en trygghet, påverkas barnets förmåga att utforska världen negativt. Vidare skriver Lundén att om föräldern dessutom utgör upphov till rädsla för barnet kan detta få stora konsekvenser för dess utveckling.

Ovanstående teori i Lundéns studie, lägger tyngdpunkten på barnets omgivning och dess betydelse för barnets utveckling. Detta tolkar vi som att Lundéns avhandlings metodologiska tillhörighet är av sociokulturell inriktning. Denna forskningsinriktning fokuserar enligt Claesson (2002) på den sociala miljön. Vygotskij som sägs stå bakom denna inriktning, menade att barnets utveckling är beroende och påverkas av den miljö det växer upp i.

Lundén har gjort fyra studier inför ovanstående avhandling. Av dessa fyra studier går vi kortfattat in på de frågeställningar och resultat som kan kopplas till vårt examensarbete. Studie ett genomfördes kvantitativt. Genom enkätsammanställning får Lundén bl.a. svar på frågor som rör hur många barn i olika stadsdelar som BVC- och förskolepersonal tror far illa. Resultatet av studie ett visar att den andel barn som Lundéns respondenter tror far illa varierar mellan olika stadsdelar, beroende på belastningsgrad. I det mest belastade området finns högst andel barn som respondenterna tror far illa.

Även Lundéns tredje studie genomfördes kvantitativt med hjälp av en enkätundersökning. Lundéns syfte med studie tre är bl.a. att undersöka vilka tecken som BVC- och förskolepersonal har kunnat observera hos barn som far illa. Resultatet av studie tre visar att de vanligaste tecknen på omsorgssvikt rörde den känslomässiga relationen mellan förälder och barn (känslomässig otillgänglighet). Näst följde tecken på fysisk vanvård och försummelse. Tecken på fysiska övergrepp var mer sällsynta. Tecken på försummelse (uteblivna läkarbesök m.m.) visades oftare hos äldre pojkar medan tecken på vanvård (barn som är smutsigt, illaluktande m.m.) visades oftare hos yngre flickor. Tecken på fysisk misshandel hade personal observerat främst hos 3-4 åringar, oberoende av kön.

Killén (1993) beskriver det som många forskare har kommit fram till, nämligen att stressfaktorer (så som dålig ekonomi) förstärker negativa personlighetsfaktorer. Det är inte stressfaktorerna i sig som ligger bakom omsorgssvikt, utan de vuxnas bristande förmåga till ex. empati. Vidare skriver Killén att övergrepp bara är ett sätt av många att reagera på stress. Man kan också drabbas av t.ex. passivitet, resignation eller alkoholmissbruk.

I Socialdepartementets utredning SOU 2000:77 framgår det att många av de barn som är i behov av socialtjänstens insatser, kommer från familjer som har det svårt ekonomiskt. Vidare menar man att detta i vissa fall hindrar föräldrarna att ge barnen den kärlek de behöver. Samma utredning belyser också att samhällets insatser, såsom stöd till barn och familjer och satsningar på förskolor och skolor, har stor betydelse för föräldrarnas förutsättningar att ge sina barn en bra uppväxt. Enligt denna utredning har det antal barn som placerats utanför hemmet sjunkit i takt med att stödet till barnfamiljerna har byggts ut. Även Bowlby (1994) menar att sådant som barnmisshandel är vanligare i familjer med lägre socioekonomisk status.

Lundén (2004) introducerade Bowlbys anknytningsteori för oss. I Bowlby (1994) är teorin översatt ”bindningsteori”. Denna teori som Bowlby utvecklat kommer fortsättningsvis i detta arbete benämnas bindningsteori. Denna introduktion har medfört ett vidare intresse inför vårt arbete. Om den bas som föräldern utgör för sitt barn är trygg, menar Bowlby (1994) att barnet utvecklas optimalt. Om samma bas är opålitlig, det vill säga bara bra emellanåt, kommer basen att medföra en ångestfylld faktor för barnet. En dålig bas lär barnet att helt undvika nära kontakt. Vidare menar Bowlby att dessa erfarenheter påverkar en människas personlighetsutveckling genom hela livet.

Bowlby knyter ihop ovanstående tre definitioner av hur en trygg, opålitlig eller dålig bas påverkar vilka känslor som väcks. En god bas leder till glädje och trygghet. En opålitlig bas leder till svartsjuka, ängslan och vrede. En dålig bas leder till sorg och depression.

2.1 Beteende

Bowlby (1994) beskriver hur barnets sociala beteende påverkas beroende på huruvida basen till föräldrarna är trygg eller ej. Han menar att kärleksfull omsorg leder till att barnet blir allt mer självständigt, blir samarbetsvilligt och hjälpsamt mot andra. Om barnet möter ovilligt gensvar från föräldern blir barnet ängsligt och bryr sig inte om andras bekymmer. Att aktivt stöta bort barnet skulle enligt Bowlby utveckla en önskan om att undvika föräldern i kombination med längtan efter närhet. Att bli bortstött leder ofta till argsint beteende.

Lundén (2004) beskriver hur vanvårdade barn i hennes undersökning vid två års ålder visade mycket lite entusiasm, var lättfrustrerade och inte särskilt samarbetsvilliga. Vidare var de vanvårdade barnen vid fyra års ålder olyckliga och visade ingen kreativitet. Vid fem års ålder hade de vanvårdade barnen svårt att anpassa sig på avdelningen och var mer beroende av pedagogerna.

I Socialdepartementets *Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda* (2001) beskrivs bland annat hur traumatiserade barns reaktioner kan se ut. Sömn- och ätproblem, aggressivitet, rastlöshet och koncentrationssvårigheter är vanligt. Dessa barn kan visa tecken på de traumatiska händelserna i leken.

I samma utredning kan man läsa att misstankar om misshandel kan vara befogade när barnets sätt att vara avviker från andra barns beteende. Man kan också ha svårt att samspela med sina föräldrar. Här ges tre exempel: antingen kan barnet verka deprimerat och frånvarande tillsammans med sina föräldrar, eller vill barnet ha extrem uppmärksamhet av dem, eller visar barnet rädsla när föräldrarna närmar sig. Fysiska tecken som kan tyda på misshandel kan vara då barnet är sent i både kroppslig och mental utveckling.

Försummelse är ett brett begrepp. Det kan både handla om att barnets föräldrar (eller andra vårdnadshavare) inte bryr sig om barnets behov av mat, hygien och annan praktisk skötsel, men det kan också handla om föräldrarnas oförmåga att ge kärlek och trygghet. I de värsta fall av försummelse blir barnet utstött och fientligt behandlat av sina föräldrar (Socialdepartementet, 2001).

På förskolan kan ovanstående definitioner av försummelse visa sig genom att barnet har svårt att uppföra sig, är sent i sin språkliga utveckling och har svårt att skaffa sig bra relationer till andra barn och vuxna. För detta barn är det viktigt att det finns andra kärleksfulla vuxna i närmiljön. Detta kan till viss del kompensera barnets dåliga hemmiljö (a.a.).

Barn känner sällan till sina rättigheter och vet inte heller vart de ska vända sig när de vill berätta om vad de utsatts för. Många gånger tror de att det är deras eget fel. Dessutom har de ofta hotats att inte säga någonting om det. Lojaliteten inom familjen är väldigt stark i just krisfamiljer. Självklart är dessa barn rädda att allt ska bli värre om de berättar (a.a.).

2.2 Bemötande

2.2.1 Bemötande av barn

Ovan nämnda utredning (Socialdepartementet, 2001) tar upp vikten av att barnmisshandel upptäcks och avbryts och att barnet blir bemött på ett så bra sätt som möjligt. Vidare kan man läsa i denna utredning att en viktig förutsättning för att möta misshandlade barn på rätt sätt, är att själv förankra kunskap om barnmisshandel och de reaktionsmönster som kan följa. En process i att stödja ett utsatt barn börjar vid den första upptäckten. Därför är det viktigt att barnet känner tillit och förtroende för andra vuxna. Om man som vuxen avvisar ett utsatt barn kommer det med all sannolikhet att leda till att barnet drar sig undan med en stärkt känsla av att man inte kan lita på vuxenvärlden. Samma utredning beskriver hur kunskap om barns normala utveckling är nödvändig för att kunna se avvikelser. Ett omsorgsfullt bemötande av traumatiskt drabbade barn kan leda till att barnets skador läks till ärr istället för att förbli öppna sår.

Det är inte alltid lätt att förstå de signaler som barn i omsorgssvikt sänder ut. Barnets beteende i vardagliga situationer och i leken kan berätta för oss hur barnet upplever sin situation. Barnet kan ha många motstridiga känslor inom sig, som ångest, aggressioner, längtan, sorg och besvikelse. Som pedagoger måste vi försöka leva oss in i dessa känslor för att förstå och kunna möta barnet på dess nivå (Killén, 1993).

2.2.2 Bemötande av föräldrar

Kimber (1993) menar att pedagoger ibland pratar om föräldrar som om föräldrarna inte älskade sina barn. Det kan vara svårt att förstå att en mamma som skriker åt och slår sina barn, gör det för att hon älskar dem. Hon menar väl när hon försöker ge sina barn regler om hur man uppför sig. Sedan kan man självklart ha åsikter om hennes metoder. Kimber skriver att hon inte vill försvara de föräldrar som slår sina barn, men menar att de oftast gör det för att de inte vet bättre. Naturligtvis ska man som pedagog anmäla till socialtjänsten om man upptäcker att ett barn far illa. Kimber menar att man måste förstå att även om föräldrarna super och slåss så älskar de sina barn. De behöver hjälp och inte anklagelser.

2.3 Att agera vid misstankar

I *Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda* (Socialdepartementet, 2001) kan man läsa att det inte upptäcks särskilt många misshandelsfall inom förskolan. Detta trots att barnen befinner sig där under stora delar av dagen, ofta under många år. Vidare kan man läsa att pedagogernas täta kontakt med föräldrarna möjligen kan bli ett hinder för personalen att upptäcka barn som far illa. Det är svårt för personalen att börja misstro de föräldrar som man utvecklat en relation till. Man har svårt att tro att föräldern verkligen har gjort barnet illa. I allt arbete med barn är det viktigt att vara medveten om att sådana känslomässiga blockeringar är vanliga. Som vuxen måste man vara uppmärksam på utsatta barns signaler.

Ovanstående utredning beskriver en undersökning som gjorts med personal inom förskola, skola och fritidshem. Den intervjuade personalen menar att det saknas tid och de tycker att det saknas kunskap om hur en anmälan hanteras. Andra skäl till att respondenterna inte anmäler till socialtjänsten visade sig vara kunskapsbrister. De behöver lära sig mer om tecken på barnmisshandel men även vilket ansvar olika myndigheter har. De intervjuade tycker även att

socialtjänsten är svår att samarbeta med. Tydligt finns det en rädsla för att socialtjänsten inte ska gripa in med stöd för barnet i en anmälningsprocess.

Ovanstående är väldigt viktigt att tänka på som lärare i arbete med barn. Dessutom är man som lärare enligt lagen om anmälningsplikt skyldig att agera vid misstankar om att barn far illa. Socialtjänstlagens 14 kapitel, 1 §:

Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd bör anmäla detta till nämnden.

Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter. Sådan anmälningskyldighet gäller också dem som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och ungdom eller annan yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. För familjerådgivning gäller i stället vad som sägs i tredje stycket.

De som är verksamma inom familjerådgivning är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn utnyttjas sexuellt eller misshandlas i hemmet.

Myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma som anges i andra stycket är skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av skydd (Bengtsson & Svensson, 2002, s. 42).

2.4 Sammanfattning av kunskapsbakgrund relaterad till vår problemprecisering

I vår kunskapsbakgrund har vi bland annat kortfattat tagit upp områden ur Lundéns avhandling (2004) som vi kan relatera till vår undersökning om barn som far illa. Vi håller med denna forskare och författare om att man som lärare har en nyckelposition i arbetet att

upptäcka barn i behov av hjälp och stöd på grund av sviktande omsorg i hemmet. Därför har vi valt att lägga tyngdpunkten i vår studie på läraren, i arbete med barn. Vi håller dock med Kimber (1993) om vikten av förståelse för föräldrarnas situation. Även detta ämne kommer vi in på i vår studie.

I detta kapitel har vi också tagit upp en del tankar ur Bowlbys bindningsteori. Denna teori har stärkt vår känsla av hur viktiga föräldrarna är för barnets utveckling. Senare i denna studie tar vi upp hur viktigt det är att bygga upp förtroendefulla relationer med föräldrarna i verksamheten. Socialdepartementet (2001) gav oss ett annat perspektiv på tät kontakt med föräldrar och menar att denna kan bli ett hinder för personalen att verkligen se barn som far illa. I kapitel 6, Diskussion, beskriver vi våra funderingar kring detta dilemma.

En del forskare konstaterar att flest barn som far illa kommer från högt belastade områden. Även Killén (1993) har skrivit om detta. Hennes teori om att stressfaktorer förstärker negativa personlighetsfaktorer är något som vi efter diskussion finner intressant. Även detta återkommer vi till senare i arbetet.

2.5 Centrala begrepp

- Barn som far illa – Barn vars rådande livssituation i hemmet medför att dess trygghet, hälsa och utveckling sätts i fara.
- ”En skola för alla” – ”Omsorg om det enskilda barnets välbefinnande, trygghet, utveckling och lärande skall prägla arbetet i förskolan. Hänsyn skall tas till barnens olika förutsättningar och behov. Detta innebär att verksamheten inte kan utformas på samma sätt överallt och att förskolans resurser därför inte skall fördelas lika.” (Utbildningsdepartementet, 1998, s. 8).
- Lärare – Vid lärarutbildningen på Malmö högskola blir samtliga studenter lärare, med inriktning mot exempelvis förskola, grundskolans tidigare år eller fritidshem.

- Läroplan – Läroplan för förskolan (Lpfö 98) är utarbetad på regeringsnivå och uttrycker vilka krav staten ställer på förskoleverksamheten. Det är alltså staten som fattar beslut kring de övergripande målen och riktlinjerna för förskolan. Hur dessa mål ska nås är upp till de yrkesverksamma förskollärarna (Utbildningsdepartementet, 1998).
- Omsorgssvikt - "...föräldrarna eller de, som har omvårdnaden om barnet, skadar det fysiskt och/eller psykiskt eller försummar det så allvarligt att barnets hälsa och fysiska och psykiska utveckling är i fara." (Lundén, 2004, s. 17).

3 Problemprecisering

I vårt arbete vill vi lägga tyngdpunkten på lärarens perspektiv i arbete med barn som far illa. Vi önskar större insikt i vad dessa barn behöver och hur vi kan tillgodose deras behov. Vi vill också försöka förstå den process som följer en misstanke om att ett barn mår dåligt. För att kunna nå ovanstående målsättningar, vill vi låta ett antal lärare återge sina verkliga berättelser kring barn som farit illa. Genom intervjuer vill vi också försöka förstå hur dessa lärare anser att man bör hantera förhållanden kring barn som far illa. Vi vill också undersöka vilket ansvar de intervjuade menar är lärarens vid en eventuell anmälan.

1. Hur bör man som lärare i förskola hantera förhållanden kring barn som far illa?

- a) Kan man se specifika beteendemönster hos barn som far illa?
- b) Hur bör man som lärare bemöta barn som far illa och deras föräldrar?
- c) Kan en lärares känslomässiga engagemang påverka barnet?

2. Vilket ansvar är lärarens vid en anmälan om barn som far illa?

- a) Att agera vid misstankar om att ett barn far illa, vilket är det första steget?
- b) Vilka myndigheter bör/kommer att involveras i en process att hjälpa barnet och på vilket sätt samarbetar förskolan med dessa myndigheter?
- c) Kan man se några brister i ett eventuellt samarbete mellan förskola och myndigheter, i arbetet att hjälpa barn som far illa?

4 Metodbeskrivning

4.1 Metodval

Vi valde att använda oss av kvalitativ metod för vår studie. Då vi båda två känner att vi är noviser inom området ”barn som far illa”, vill vi försöka förstå begreppet och dess verkliga konsekvenser på djupet. Genom diskussion kom vi fram till att vi bäst kunde nå detta genom att intervjua människor som har erfarenhet och därmed kunskap kring ämnet. Genom intervjuer gavs vi en möjlighet att ställa öppna frågor på ett annat sätt än via enkäter. Intervjuerna gav oss också en möjlighet att ställa följdfrågor till vår undersökningsgrupp (se urval).

Johansson och Svedner (1998) beskriver att det finns två synsätt att se på hur man samlar in fakta. Det kvantitativa synsättet innebär att man samlar in mycket material för att kunna finna mönster som kan vara generella, det vill säga gälla alla människor. Detta ger breda resultat och täcker en stor yta, men har inget stort djup. Det kvalitativa synsättet innebär att man mer beskriver det enskilda fallet. Det betyder att det ger en kunskap som man kan omsätta i handling. Att man förstår människorna i undersökningen och det som påverkar dem, gör att man kan utforma kunskap som kan hjälpa dem.

Repstad (1999) menar att intervjun i allt för hög grad fokuserar på enskilda personers åsikter. Han uttrycker detta som en påminnelse inför analyserings- och tolkningsarbete. Vi inser att detta kan vara en nackdel, men hävdar samtidigt att enbart djupgående intervjuer kunde ge oss det underlag för studien som vi önskade. Vi tror inte att vi hade klarat oss utan intervjuerna. Vi håller dock med Johansson och Svedner (1998) om att ju fler metoder man använder i ett forskningsarbete, desto bättre. Möjligen hade vi fått större insikt i hur vår undersökningsstad arbetar kring barn som far illa om vi även använt oss av exempelvis enkäter.

Trost (2001) ger ett tydligt exempel på hur en tidsplan inför en enkätundersökning kan se ut. Även om han poängterar att exemplet inte ska ses som någon mall, blev vi fundersamma då författaren ännu under sjunde veckan räknar med att påminna urvalsgruppen om frågeformuläret genom telefonuppmuntran. Detta stärkte vår tro på att vi har fattat rätt beslut angående

undersökning genom intervju. Vi kände att vi helt enkelt var alldeles för begränsade i tid för en enkätundersökning.

Repstad (1999) tar upp fördelar och nackdelar med att spela in en intervju på band. Han menar att det kan vara en fördel eftersom intervjuaren slipper lägga ner tid på att skriva och kan i stället koncentrera sig på respondenten. En nackdel kan vara att vissa respondenter blir extremt hämmade vid användande av bandspelare. Vi valde att inte använda oss av en bandspelare vid våra intervjuer. Vi har erfarenheter av dåligt fungerande bandspelare som kunde ha förstört ett analysarbete. Vi är båda två snabba med pennan och valde därför att anteckna under våra intervjuer.

Repstad (1999) rekommenderar att man använder sig av en mall med stödord för att på så sätt få till ett mer naturligt samtal. Detta tycker vi verkar bra och utarbetade därför det vi kallar intervjuguide. Vi önskade att förmildra intervjusituationen genom att tillåta alla inblandade att delta i samtalet. Vi anser att vi som intervjuare på detta sätt kan komplettera varandras funderingar och tankar. Vi tycker att det är lika viktigt att komplettera varandra i intervjusituationen som under efterarbetet.

4.2 Urval

Vi kontaktade tre lärare på tre olika förskolor för intervju, alla okända för oss. Vi var noga med att alla lärare skulle ha någon form av erfarenheter kring barn som far illa. Vår första respondent är en medelålders kvinnlig förskollärare som har arbetat inom barnomsorgen i trettio år. Vår andra respondent har precis som föregående arbetat inom barnomsorgen i snart trettio år som förskollärare. Även hon är medelålders. Vår tredje respondent är drygt fyrtio år och har snart tjugo år bakom sig inom barnomsorgen. Också hon är förskollärare. Vi har också kontaktat en socionom inom socialtjänsten, som lovade oss en intervju. Denna respondent är en medelålders kvinna som har arbetat som socionom i femton år, sju av dessa som utredare.

Anledningen till att vi valde att intervjua tre olika lärare handlar om perspektiv. Vi ville få tre olika berättelser kring praktiska och känslomässiga erfarenheter kring misstankar om att barn

farit illa. Då alla människor är unika på sitt vis, insåg vi möjligheten att få ta del av högst skiftande berättelser. Vi önskade att detta skulle innebära en någorlunda nyanserad resultatdel i vår undersökning. På grund av den tid som vi hade till förfogande ansåg vi att tre intervjuer på förskolor var vad vi hann med. Samtidigt menade vi att dessa tre intervjuer skulle vara tillräckliga för att kunna få en bra insikt i det arbete som en eventuell åtgärdsprocess kräver.

Vi ville intervjua en socionom för att förstå dels hur hon ser på lärarens ansvar i en process att hjälpa ett barn som far illa, dels för att ta reda på om det finns något samarbete institutionerna emellan. Under resans gång fick vi också möjlighet att genom e-post ställa frågor till en femtonårig flicka (E) med egna erfarenheter av omsorgssvikt. Just nu bor hon i ett familjehem.

4.3 Genomförande

Vi har haft stor användning av den projektplan som vi gjorde i kurs 7:1 *Den forskande läraren*, då vi planerat genomförandet av vårt examensarbete. Under första veckan av denna kurs (7:2) bestämde vi oss för att söka efter material till vår kunskapsbakgrund. Vi valde att bygga vidare på den forskning som vi redan hade i våra individuella projektplaner. Vi kom gemensamt fram till vilka områden vi behövde komplettera och valde därefter att dela upp dessa områden till sökande på var sitt håll. Under denna vecka gjorde vi också vår första tvåveckorsplanering.

Vecka 1

- Söka material till kunskapsbakgrund
- Utarbeta intervjuguide
- Skicka guiden för respons från handledare
- Utarbeta frågor till flicka i familjehem, skicka via e-post

”Flicka i familjehem” blev en möjlighet som vi inte hade räknat med. Genom en tillfällighet mötte vi en person som var villig att genom e-post hjälpa oss att ställa frågor till en flicka som utsatts för omsorgssvikt.

Vi tyckte att det verkade vara en bra idé att skriva ett brev till de olika förskolorna som vi vid ett senare tillfälle även tänkte kontakta per telefon. I brevet presenterade vi oss själva och vårt undersökningsområde med syfte. Vi förklarade också vilken roll i vår undersökning som deltagarna skulle komma att få. Vi skickade också med en kopia av vår intervjuguide, med förhoppningar om att respondenterna skulle vara någorlunda förberedda vid intervjutillfället. Vi kände att respondenterna möjligen skulle behöva förbereda sig mentalt på att prata med oss om dessa högst känsliga upplevelser. Vi ville också ge våra respondenter en möjlighet att tänka efter vilka erfarenheter de faktiskt har kring ämnet. Även socionomen fick en kopia av vår intervjuguide.

Vecka 2

- Skicka brev till förskolorna
- Börja skriva kunskapsbakgrund
- Ring till förskolorna och till socialkontoret, bestäm datum och tid för intervju

Två av de tre förskolorna fick vi napp hos direkt. På den tredje förskolan ansåg man att det inte fanns tillräckligt mycket kunskap att bidra med. Därför kontaktade vi en fjärde förskola, dock enbart per telefon. Denna förskola tog gärna emot oss.

Under vår tredje vecka i forskningsarbete började vi genomföra våra intervjuer. Vi valde att renskriva materialet efter varje intervju. Detta för att vi på ett bra sätt skulle kunna beskriva våra ”färska” upplevelser och intryck av intervjun.

Den första intervjun gick fort (!), vi gavs knappt någon chans att inleda vår intervju förrän respondenten hade satt igång sin monolog. ”Det är bra, ni skriver och jag pratar!” sa hon... Vi tyckte att det kändes som en nackdel att vi skickat ut vår intervjuguide i förväg. Vi förlorade på så sätt kontrollen över intervjun. Respondenten rusade på ordentligt och var motvillig att gå tillbaka till frågor som hon tyckte att hon redan varit inne på. Detta gav oss föga chans att ställa följdfrågor.

Respondenten under vår andra intervju har varit med om väldigt mycket under sina år och berättade gärna för oss. Vi märkte att det var svårt för henne att prata om sina erfarenheter, men det var som om hon behövde ta tillfället i akt. Hon behövde någon att ventileras med, helt enkelt. Vi fick många fallbeskrivningar som hjälper oss att sätta oss in i de svåra situationerna

på ett bättre sätt. Det kändes svårt att avbryta respondentens berättande med att gå vidare i intervjuguiden. Vi fick vänta på rätt tillfälle att ställa nästa fråga, även om tiden tickade iväg. Intervjun tog två timmar att göra.

Den tredje intervjun gick bra. Respondenten kände sig osäker på om hon kunde ge oss något. Sen bubblade hon över alldeles! Vi fick oerhört mycket information och konkreta tips för våra framtida yrkesliv. Vi kände dock att vi tappade kontrollen något, eftersom respondenten var så villig att berätta. Hon tog över på något sätt. Men med gemensamma krafter lyckades vi som vanligt genomföra en bra intervju!

Den fjärde och sista intervjun gick väldigt bra! Det hela kändes smidigt. Respondenten var mycket tillmötesgående och lyhörd, hon berättade gärna. Hon var duktig på att se ur vårt perspektiv som blivande lärare i förskola. Vi satt bra, med stolarna i en ring, utan bord. Detta ledde till en känsla av avslappnat samtal, mer än en strikt intervju – vi mot henne. Alla släpptes in i dialogen på ett naturligt sätt. Även denna gång kompletterade vi som intervjuare varandra på ett bra sätt. Vi kände oss dessutom lite ”varma i kläderna” inför detta möte, vilket ledde till en intressant och givande intervju.

Vecka 3

- Genomförande av intervju 1 och 2
- Kunskapsbakgrund

Vecka 4

- Handledning
- Genomförande av intervju 3 och 4
- Kunskapsbakgrund
- Introduktion
- Problemprecisering
- Metodbeskrivning

Vecka 5

- Urval
- Kunskapsbakgrund

- Resultat
- Slutsatser
- Genomförande
- Abstract
- Diskussion
- Referenser
- Struktur

Under arbetets gång valde vi att förändra våra frågeställningar något. Detta för att vi skulle få en tydligare röd tråd, från frågeställningar till resultat och diskussion. Efter flera diskussioner och stort tankearbete har vi äntligen lyckats formulera två huvudfrågor med vardera tre underfrågor, som vi känner oss nöjda med.

Efter respons från lärare och vid närmare eftertanke har vi valt att inte använda oss av vår ursprungliga titel för detta examensarbete - ”Barn i omsorgssvikt” – med följande definition: ”...föräldrarna eller de, som har omvårdnaden om barnet, skadar det fysiskt och/eller psykiskt eller försummar det så allvarligt att barnets hälsa och fysiska och psykiska utveckling är i fara.” (Lundén, 2004, s. 17). Vi förstår nu att det på olika nivåer finns definitionssvårigheter kring de barn som vi hänvisar till i vårt arbete. Därför har vi bestämt oss för att benämna arbetet ”Barn som far illa” och redogör för vår egen definition i introduktionen av arbetet och i kapitel 2.4 – Centrala begrepp.

Vi har under denna kurs insett fördelarna med att vara två i ett undersökningsarbete. I de olika arbetsmomenten har vi kunnat komplettera varandra, inte enbart utifrån våra olika perspektiv utan också då ”bitarna har fallit på plats” i diskussioner. Vi har genomgående arbetat tillsammans i genomförandet av både intervjuer och de övriga moment som ingår i denna examinationsuppgift. Vi tycker att samarbetet har fungerat mycket bra. Vi förstår båda två att ge och ta. Vi är båda engagerade i detta undersökningsområde och har därför lyckats bevara intresset och vår fokus i arbetet. Vi såg båda två en chans att genom denna uppsats söka kunskap inom ett område som vi anar att vi kommer att möta i vårt arbete som lärare. Den chansen tog vi!

4.4 Analysbeskrivning

Vi tyckte att det var spännande att genomföra intervjuerna för att sedan ge oss på analysarbetet. Repstad (1999) beskriver analysprocessen som att man försöker organisera det insamlade materialet, för att det ska bli lättare att tolka. Ett bra sätt att underlätta analysarbetet kan vara att kopiera sina fältanteckningar för att sedan kunna klippa i dem och lägga i olika kuvert, som har kategoriserats. Trondmann (2005-10-26) gav oss ett bra knep att ta till för att de olika kategorierna ska bli lättare att hitta. Det var att utgå från problemformuleringen och använda frågeställningarna som kategorier. Vi kände att detta kunde vara användbart i vår analys, för att få en bra struktur på arbetet. Vi använde oss av de här kategorierna i vår analys: 1. beteendemönster, 2. bemötande, 3. känslomässigt engagemang, 4. agera vid misstankar, 5. myndigheter/samarbete, 6. Brister i samarbete. Bjerstedt (1997) menar att en god disposition aldrig kan väga upp ett dåligt forskningsarbete, men att en dålig slutgiltig presentation av ett välgjort forskningsarbete kan resultera i att läsaren blir ointresserad eller missar poängerna.

När man har genomfört intervjuer kan det vara bra att tänka på att man inte behöver ta med allt som alla har sagt, utan att man fokuserar på att ta med det som utgår från problemformuleringen (Repstad, 1999). För att inte mista fokus i arbetet tror vi att man inte bör bli för lojal mot intervjupersonerna och känna sig skyldig att ta med allt som de har sagt.

4.5 Forskningsetiska överväganden

Lundén (2004) genomförde ett antal intervjuer, trots att ämnet var känsligt. Författaren upplevde att det var viktigt att fånga upp de känslor som hennes undersökning väckte. Vi anser att detta är en punkt väl så viktig att fundera kring. Då vi utarbetade våra intervjufrågor inför besök på förskolor, försökte vi formulera dem så att pedagogerna inte skulle känna sig ”ställda mot väggen” på något vis. Öppna frågor ger undersökningsgruppen en chans att berätta om sådant som de tycker är känsligt – om de vill. Genom öppna frågor lämnar vi beslutet till de intervjuade om hur nära vi får komma. Naturligtvis valde vi också att formulera våra frågor på ett sätt som inte skulle leda pedagogerna till att bryta mot lagen om sekretess.

Enligt Repstad (1999) är det viktigt att man före en intervju har försäkrat undersökningsgruppen om anonymitet. Författaren anser också att det kan vara bra att inleda en intervju med att berätta om varför man valt just henne/honom för sin undersökning. Repstad menar att denna sorts seriöst småprat kan bygga upp en positiv social relation mellan intervjuaren och den intervjuade.

Genom det utskickade brevet vi tidigare nämnt och telefonsamtalen till våra respondenter, då både syfte och deltagarens uppgift i projektet beskrevs, kände vi att en första dialog och positiv inledande relation byggts upp. Brevet i sig har vid varje intervjutillfälle inlett vår dialog med respondenterna. Då vi vid första intervjutillfället mötte vår respondent märkte vi att hon redan kände sig trygg i situationen. Detta visade sig gälla även för övriga respondenter.

Någon gång under varje intervjutillfälle försäkrade vi våra respondenter om deras anonymitet i undersökningen. Av deras reaktioner att döma verkade detta underförstått. Vetenskapsrådet (2002) skriver om detta och menar att enskilda människor ej ska kunna identifieras av utomstående på något sätt.

Vidare menar Vetenskapsrådet att en undersökningsdeltagare ska informeras om sin uppgift i projektet. Hon eller han ska också vara införstådd med att deltagandet är frivilligt och kan avbrytas på deltagarens begäran. Vid ovan nämnda brev framgick att vi vid senare tillfälle tänkt kontakta en frivillig respondent per telefon. Valet att ställa upp i vår undersökning har alltså alltid legat hos den aktuella deltagaren.

Johansson och Svedner (1998) poängterar vikten av respekt för de människor som deltar i examensarbetet. Även dessa författare menar att de intervjuade när som helst måste kunna dra sig ur undersökningen. Innan vi skildes åt efter de genomförda intervjuerna lämnade vi våra namn och telefonnummer till respondenterna, tillsammans med en försäkran om att de när som helst kunde dra sig ur undersökningen.

5 Resultat

5.1 Hur bör man som lärare i förskola hantera förhållanden kring barn som far illa?

5.1.1 Kan man se specifika beteendemönster hos barn som far illa?

Två av våra respondenter menar att alla är olika och reagerar därför på olika sätt. Den socionom som vi har intervjuat vill att man som lärare ska titta efter om barnen förändrar sig på något sätt. Är de annorlunda än förut? Slås, sparkas eller säger de fula ord? Blir de negativa? En av lärarna menar att de barn som far illa, ofta skadar sig själva på något sätt. Hon har varit med om att en flicka sprang in i en putsad vägg flera gånger och fick skrubbsår. Det rann blod över ansiktet. Andra barn har slagit sig själva i huvudet.

En annan lärare menar att de barn som far illa oftast är utmärkande på något sätt. De pockar på uppmärksamhet och hamnar lätt i konflikt med andra. En del söker mycket vuxenkontakt. Fyra av våra respondenter, däribland socionomen, menar att barn som far illa kan sluta sig eller börja agera utåt. En av lärarna har dock lagt märke till att pojkarna avreagerar sig utåt medan flickorna oftare vänder sig inåt och blir tysta. En annan lärare har aldrig stött på barn som har tystnat, på grund av att de farit illa. Att barnen blir utagerande ser hon som ett rop på hjälp.

Fyra av våra respondenter, även socionomen, är överens om att barnen aldrig berättar något negativt om sina föräldrar. Barn som far illa slutar oftast att berätta om hur det är hemma. En av lärarna menar att dessa barn alltid försvarar sina föräldrar, hur tokigt det än är. Vidare menar denna respondent att något barn kanske försägar sig då man sitter i samling och pratar med barngruppen om att det är fel att slåss: ”Det gör ju min pappa!?”.

En av våra intervjuade lärare menar att barnen alltid skyddar sina föräldrar, fast de vet att det är fel det de råkar ut för. Samma lärare menar också att de barn som konfronterar sina föräldrar öppet, behöver man inte bekymra sig för. En annan respondent menar att pappa och mamma är den stora tryggheten, även för barn som far illa i hemmet. Barnen läcker aldrig ut

vad som händer, utan håller föräldrarna hårt om ryggen. Detta kallar denna lärare för den stora familjehemligheten.

Två av våra respondenter, en lärare och ”vår” socionom, går närmare in på ämnet barn som utsatts för sexuella övergrepp. Läraren menar att man bör vara vaksam om ett äldre barn börjar undersöka ett yngre, kroppsligen. Hon menar att detta kan tyda på att det äldre barnet blir utsatt för sexuella övergrepp. Socionomen menar att man ska vara vaksam på samma sätt om barnet börjar klä sig eller uppföra sig utmanande. Förutom sexuella övergrepp kan detta tyda på gränsöverskridande beteende hemma (exempelvis föräldrar som tittar på porrfilm tillsammans med barnen).

5.1.2 Hur bör man som lärare bemöta barn som far illa och deras föräldrar?

Bemötande barn

För samtliga respondenter verkar begreppet trygghet centralt. Två av lärarna lägger vikt vid att ta hand om det utsatta barnet lite extra. En av dessa lärare berättade om sina erfarenheter om en liten flicka. ”Jag ville att hon skulle finna en trygghet i mig. Jag hade henne vid min sida mycket. Jag ställde inga ledande frågor, men jag ville att hon skulle veta att hon alltid kunde prata med mig. Jag sa till henne vi kunde prata och att jag inte fick säga något till hennes mamma”.

En annan av lärarna och hennes kollegor brukar upprätta ett individuellt åtgärdsprogram för de barn som far illa. En ur personalen ses ut att ta extra hand om barnet. Hon eller han ska vara tryggheten för barnet. Det får exempelvis sitta vid samma bord som denna vuxna när de äter. Enligt denna respondent är det också lärarnas ansvar att se till att barnet inte hamnar i så mycket konflikter.

Tre av våra respondenter, däribland flickan i familjehem, tar på olika sätt upp hur viktigt det är att skapa en förtroendefull relation med de barn som far illa. En av våra ovanstående lärare fortsätter att berätta kring sina erfarenheter om den lilla flickan. ”Det tog flera månader innan hon öppnade sig för mig. Under tiden blev hon mer och mer frispråkig. En dag gjorde vi ost med barnen. Då frågade hon: ’Är det knark i bunken?’ om ostmassan”. En annan av lärarna menar att om barnet berättar om hur det är hemma vet man att man har lyckats skapa en förtroendefull relation till barnet.

En av våra respondenter (flickan som för tillfället bor i familjehem) pratade med familjehems-mamman om sina upplevelser (C = familjehemsmamman): ”Jag kände inte för att prata med någon annan, eftersom C. visste rätt mycket om mig och hon förstod mig. Jag pratar alltid med C. om det är något speciellt jag funderar på. Då sitter vi tillsammans och pratar igenom det och det känns alltid bra.” Familjehemsmamman hjälper denna respondent genom att prata med henne och stötta henne.

En av de intervjuade lärarna värdesätter sagoberättandets förmåga att hjälpa barn som farit illa. Om barnet känner igen sig i sagan kan hon eller han plötsligt och spontant säga något om hemförhållandet. Genom böcker kan man också försöka gå via de vanvårdade barnen och lära dem om hygien. Förhoppningsvis kommer de då att ställa krav på sina föräldrar i fråga om tvättning och borstning av hår osv. Denna respondent menar att vi måste vara idérika som pedagoger!

Bemötande föräldrar

Två av lärarna och socionomen ger exempel på hur de familjer ser ut som utsätter sina barn för sviktande omsorg. En av lärarna tycker att man ska tänka på att familjer som utsätter sina barn för vanvård oftast är helt vanliga familjer, som har problem. Som lärare ska man möta dem som vanligt i hallen. Hon tror dock att de flesta barn som far illa finns i de tyngre belastade områdena: ”I ett litet samhälle som detta, förekommer det sällan att vi träffar på barn med sådana bekymmer. Här bor vanligen familjen med en stor del av sin släkt i närheten. Slakten blir som ett skyddsnet för barnet. Ensamstående mammor i tungt belastade höghus-områden har kanske inte sin familj i närheten på samma sätt. Har man då dessutom dålig ekonomi kan detta leda till frustration och misströstan som går ut över barnet. Ofta går dålig ekonomi och omsorgssvikt hand i hand.”

En av lärarna menar att sviktande omsorg kan drabba barn i alla samhällsklasser. Men ju högre upp i samhällsskiktet familjen befinner sig, desto svårare kan det bli att se de utsatta barnen. Vidare menar denna respondent att de flesta har fördomar om att det främst skulle vara människor i lägre samhällsklasser som utsätter sina barn för fara: ”...men det kan ju lika gärna vara en utåt sett trevlig VD i fin villa.”

Socionomen menar att man som lärare måste ha den grundinställningen att alla föräldrar vill sina barns bästa. Men som lärare möter man ju också de föräldrar som är lågbegåvade, som

helt enkelt inte förstår barnets bästa. Då är det extra viktigt att man stöttar och tipsar. Som lärare möter man också föräldrar som har en nedsatt bedömningsförmåga på grund av exempelvis droger: "...för dem kan det kännas bra att få en anmälan på sig. Detta kan leda till att föräldern i fråga vaknar upp och inser hur andra ser på hennes eller hans sätt att ta hand om sina barn. Vissa får en spark att ta hand om sina problem."

En av lärarna menar att de föräldrar som utsätter sina barn för sviktande omsorg ofta tror att de är smarta, att man som lärare inte ska upptäcka vad som händer hemma: "...vi ser mer än de tror. Ofta uppfattar vi signalerna. Vid den dagliga tamburkontakten märker vi att dessa föräldrar verkar överambitiösa. Måndag morgon berättar de hur mycket de har hunnit med under helgen. Man kan ana att de kämpar för att dölja det som är fel."

En annan lärare berättar att hon och hennes kollegor har utvecklingssamtal två gånger per termin. Respondenten menar att det är viktigt att man vid dessa samtal lyssnar på och stöttar de familjer som behöver detta. Många av de familjer som har problem tar tacksamt emot ett gott råd. Detta kan innebära att problemen inte blir så stora så att socialtjänsten behöver kopplas in: "Vi kan tillsammans reda ut problemen innan barnet far illa."

Vår intervjuade socionom menar att begreppet omsorgssvikt är brett: "...men om vi pratar om vanvård, barn som inte tvättas, som inte är tillfredsställande klädda för årstiden eller som inte har fått någon frukost på morgonen, så kan ni på förskolan för det mesta nå föräldrarna på ett positivt sätt genom att resonera med dem. Samarbetet mellan föräldrar och personal på förskolan är ofta unikt. Detta tillåter att pedagogerna stöttar och ger råd."

Två av våra respondenter tar upp vikten av att vara tydlig som lärare, i samtal med föräldrar. En av dessa respondenter har erfarenheter av att familjer från andra kulturer kanske ser annorlunda på barnuppfostran och aga. Samma respondent menar att man då som lärare måste vara tydlig och förklara att "...nu bor du i Sverige, här är det förbjudet att slå sina barn. Om du gör det så är det min skyldighet att anmäla detta." Respondenten menar att det är viktigt att man som lärare funderar över vad man ska säga till föräldrarna, för att de ska förstå att det är allvar. Som lärare måste man vara tydlig och tala om att alla som arbetar med barn har en skyldighet att anmäla. Respondenten anser att det aldrig bör diskuteras om sådant som har hänt så att barnen hör. Som lärare kan man säga till den anmälda föräldern: "Jag förstår att du

är besviken, eller att du har tappat förtroendet för mig. Men jag vill att du ska veta att jag inte gör detta för att skada er, utan för att jag vill att ni ska få den hjälp ni behöver”.

En annan lärare menar att om de andra barnen i barngruppen reagerar negativt på hur någon exempelvis luktar illa, brukar det vara effektivt att berätta detta för föräldern. Denna respondent tycker att det är svårt att kritisera andras barn, att det är det svåraste man kan göra: ”Det är viktigt att vi som pedagoger väger våra ord noga, när vi pratar med föräldrar. Vi vill ju inte att barnet ska få det ännu värre när det kommer hem. Prata aldrig familjeproblem i hallen så att andra föräldrar hör.”

Vid ett tillfälle bad samma respondent som ovan en anmäld mamma att följa med in på kontoret. Respondenten berättar för oss att det syntes att mamman inte var särskilt glad över att se henne. Respondenten sa att hon gärna ville prata med henne om det som hade hänt. Hon berättade för mamman att pojken inte kommer att tas ifrån henne, de gjorde ju detta för pojkens och hennes skull. De ville hjälpa henne i sin mammaroll. Det bästa är att vara tydlig, men aldrig anklagande, menar denna respondent. Efter det korta samtalet med mamman kände respondenten att de kunde fortsätta kommunicera på ett bra sätt.

Samma respondent som ovan berättar att det första samtalet med föräldern, då de berättar om en eventuell anmälan, håller de alltid tillsammans med specialpedagogen: ”Detta samtal är aldrig populärt. Föräldrarna tar för givet att socialtjänsten ska ta barnet ifrån dem. Då är det viktigt att informera dem om att socialtjänsten först och främst arbetar genom att ge föräldrarna stöd i sin föräldraroll.”

Två av våra respondenter tar upp ämnet normer och värderingar. En av dessa lärare säger att hennes normer inte behöver vara rätt: ”En annan familj väljer kanske att leva på ett annat sätt än jag. Det kan vara rätt för dem. Man kan fundera över vad som är rätt och fel. Detta handlar om värdegrunden. När någon inte mår bra av det som sker, då är det fel.”

En annan lärare menar att man kan tänka på: ”...bara för att jag är noga med mina barns hygien så innebär inte det att alla måste vara det. Här måste vi försöka förstå om barnet mår dåligt av det som vi kallar vanvård.” Denna respondent tycker att det är jätteviktigt att vi försöker sätta oss in i föräldrarnas situation – hur skulle jag vilja bli bemött, tilltalad?

5.1.3 Kan en lärares känslomässiga engagemang påverka barnet?

En av respondenterna gav ett högst motstridigt svar på vår fråga om känslomässigt engagemang, jämfört med resterande av våra vuxna respondenter. Den först nämnda respondenten menar att läraren måste lära sig att sätta gränser, att se det som ett jobb. Hon menar att läraren ska kunna lyssna och samtala med den förälder som behöver det, men sedan kunna släppa taget om problemet: ”Vi är ju bara en kugg i hjulet, vi får nya barngrupper hela tiden. Gå inte in i känslomässiga relationer, utan tänk dig situationen som ett läkarbesök – doktorn kan sitta och prata med dig vid besöket, men sedan släpper han ju det när han går vidare till nästa patient. Att kunna släppa taget, det är det som kallas professionalism.”

En av de övriga respondenterna säger att: ”Visst ska vi vara professionella, men det innebär ju också att vi är medmänskliga. Om man inte klarar att ge ett barn som mår dåligt extra värme och en känsla av trygghet, så är man ingen bra pedagog tycker jag. Om man inte klarar av att ge av sig själv, så är man i fel yrke.”

En annan lärare tycker att det är svårt att balansera professionellt engagemang och privat engagemang: ”Engagerar man sig för mycket privat, kan det vara svårt att se med de rätta ögonen. Då kanske man börjar tycka synd om föräldrarna. Man måste våga ta emot ett drabbat barn känslomässigt. Barnet behöver en människa som lyssnar och som tar det på allvar. Barnet måste få känna förtroende för mig som medmänniska. Hon eller han ska kunna finna trygghet hos mig.”

Socionomen tror att de som arbetar med människor har valt att göra det av en speciell anledning, medvetet eller omedvetet: ”Vi går oftast in för vårt arbete med engagemang för människor. Annars kunde vi lika gärna jobba på Telecom. Att jobba med människor innebär närhet. Vi måste våga arbeta känslomässigt nära de barn som behöver extra stöttning, även om relationen kommer att upphöra. Om barnet ska sluta är det oerhört viktigt att inte bara kapa bandet. Vi måste försöka tänka ”utskolning”. Detta är minst lika viktigt som inskolning för dessa barn.”

Samtliga respondenter som är positiva till känslomässigt engagemang, menar att det är viktigt att man som lärare inte tar över föräldrarollen. Socionomen anser att det är viktigt att lärarna istället kompletterar föräldrarna. En annan av respondenterna menar att det är viktigt att man

som lärare inte blir för familjär: ”Vi måste vara tydliga för barnet och berätta att jag finns här. Du har en mamma och en pappa hemma.”

Två av lärarrespondenterna tar upp vikten av positiv respons från andra. En av lärarna säger att om de på denna förskola känner att föräldrarna behöver någon annan att prata med om bekymmer kring barnet, kopplar de in sin specialpedagog. Specialpedagogen finns även med vid de utvecklingssamtal som berör barn i behov av särskilt stöd. Hon fungerar också som en länk mellan förskolorna och olika myndigheter. Hon arbetar också som ett stöd för personalen när de behöver prata. De ser henne som en oerhört viktig och bra resurs. Hoppas att de aldrig drar in hennes tjänst, säger denna lärare.

En av respondenterna säger att hon ofta blir stöttad av sin chef, specialpedagoger och sina kollegor. De säger till henne att hon gör ett bra jobb. Ibland undrar hon om hon verkligen gör ett bra jobb. Då tycker respondenten att det känns skönt att få stöttningen från sin omgivning. Hon tycker att det känns bra att veta att hon har gjort en insats som verkligen har hjälpt ett barn.

En av de andra lärarna menar att man kan bli väldigt psykiskt illamående när man möter barn som utsatts för sexuella övergrepp. Hon menar att dessa känslor kan vara jättesvåra att hantera. En annan lärare säger att första gången hon mötte ett barn som for illa, tyckte hon att det kändes läskigt. Men med erfarenheter i bagaget så har hon blivit tryggare i sig själv. Nu har hon inte bara läst i böcker, utan också förankrat kunskapen i verkligheten.

5.2 Vilket ansvar är lärarens vid en anmälan om barn far illa?

5.2.1 Att agera vid misstankar om att ett barn far illa, vilket är det första steget?

Fyra av våra respondenter, däribland socionomen, menar att det är bra om någon annan inom enheten anmäler till socialtjänsten om detta behövs. En av respondenterna säger att man samlar på sig bit för bit, för att kunna se hela pusslet. Hennes misstankar anmäler hon till sin närmsta chef, som i sin tur går vidare till sina chefer och diskuterar med dem. Om ett beslut fattas att göra en anmälan till socialtjänsten så är det hennes närmsta chef som gör den.

En annan lärare säger att om hon är osäker, så pratar hon anonymt med en socialsekreterare. Om hon är säker pratar hon med sin chef. Chefen är alltid inblandad. I en anmälan ska man som lärare enligt denna respondent skriva ner objektivt vad man har sett eller hört, vad som hände när barnet berättade, om man har sett blåmärken etc. Socialsekreteraren kallar till ett möte med föräldrar, lärare och chefen för förskolan.

Ytterligare en av lärarna säger att det beror på hur gammalt barnet är hur hon skulle ta första steget mot en eventuell anmälan: ”Om ett äldre barn har stora blåmärken, kan man fråga honom om han har ramlat. Om barnet svarar nej, men inte säger mer ringer vi till socialtjänsten direkt. Om det inte är lika tydligt att barnet har blivit misshandlat, börjar man prata kollegor emellan. Tillsammans kan vi hålla ögonen öppna. Vi ringer också till vår chef, som kommer till förskolan. Vi bestämmer tillsammans hur vi ska göra. Sedan kallar vi till ett föräldrasamtal, där vi frågar rakt på sak vad som händer.” Enligt respondenten är det ofta läraren och dennes chef som pratar med en förälder: ”Det första föräldern tror är att socialen ska ta barnet ifrån henne. Men vi vet ju att barnen mår bäst i sin hemmiljö, om familjen får hjälp med sina problem. Det är också så socialtjänsten arbetar. Detta talar vi tydligt om för föräldrarna.”

Samma respondent som ovan menar att det egentligen är fel att vara två mot en, för då hamnar föräldern i underläge: ”Men vid svåra samtal måste vi bortse från det. Det känns bättre att vi är två som har hört vad föräldern har sagt.” Vår intervjuade socionom säger att man som lärare ska prata med arbetsgruppen och sedan prata med sin närmaste chef. Om en anmälan ska göras, så är det chefen som ska göra den.

En av lärarna menar att föräldern oftast blir bitter på den som har anmält honom eller henne. Därför tar specialpedagogen eller chefen på denna förskola denna uppgift på sig. Personalen ska träffa föräldrarna dagligen på förskolan. Det finns annars en risk att deras kontakt med föräldrarna blir förstörd eller bryts.

Även socionomen tycker att det är viktigt att chefen tar på sig ansvaret att göra en eventuell anmälan till socialtjänsten: ”Det är bra att ni som pedagoger slipper ta skiten från föräldrarna. Det är bra att någon annan står för anmälan och kan ta emot eventuella anklagelser.”

Enligt en av de lärare som vi har intervjuat behöver föräldrar ibland se med andras ögon, för att förstå vad de utsätter sina barn för: ”Vissa kanske inte förstår vad de gör för fel. Då behöver de hjälp att förstå. Vi måste hjälpa dem att få rätt resurser från samhället.” Enligt socionomen träffas vanligen den anmälda föräldern och en socialarbetare och resonerar kring varför hon eller han kan tänkas ha blivit anmäld: ”Vad tror du själv? Det är allas skyldighet att anmäla sånt som kan utgöra en fara för en annan människa. Hur skulle du själv ha gjort om du såg.....?” Det vanligaste är att de anmälda blir jättearga och inte kan ta sig ur den känslan. Men för andra blir anmälan som en väckarklocka. Socionomen menar att för ytterligare några känns socialtjänstens inblandning som en ”tumme i ögat” – de skärper till sig: ”Precis som man gör om man skulle träffa på polisen när man kör bil – är bältet på, har jag körkortet med, kör jag för fort?”

5.2.2 Vilka myndigheter bör/kommer att involveras i en process att hjälpa barnet och på vilket sätt samarbetar förskolan med dessa myndigheter?

Vi fick olika svar från våra intervjuade lärare angående samarbete med myndigheter. En av respondenterna menar att vi lärare inte har någon särskild roll eller något ansvar i en process att hjälpa barnet. Enligt henne sitter man med vid högst ett samtal, oftast på socialkontoret i möte med socialsekreterare och föräldrar. Här ges läraren möjlighet att berätta vad hon eller han har sett eller hört. Sedan fortsätter lärarens arbete på förskolan som vanligt, medan socialsekreteraren tar hand om arbetet med familjens problem: ”Jag tycker att det är skönt att kunna lämna över det ansvaret till någon annan, så att jag får ägna sig åt mitt jobb med barngruppen.”

En annan av respondenterna och hennes kollegor samarbetar med socialtjänsten vid fall då barn far illa. De kan också vända sig till specialpedagoger när de behöver prata, bearbeta något. Denna respondent tror att det är lätt att välja att se bort, att blunda för det som är svårt, men anser att vi måste våga se!

En annan lärare berättar att för att arbetsgruppen på denna förskola inte ska ha misstolkat barnets signaler, är det vanligt att de håller egna möten tillsammans med förälder och specialpedagog, vid flera tillfällen innan de blandar in socialtjänsten. Självklart anmäler de direkt vid akuta misshandelsfall. Lärarna berättar vid dessa möten att de har en anmälningsplikt. Samma respondent menar att det är ett jättestort steg att göra en anmälan. Hon säger att hon inte vill

göra fel, inte ge familjen sorg i onödan. De är tydliga när de berättar att föräldrarna får hjälp av socialen. Lärarna på denna respondents förskola tycker att samarbetet med socialen fungerar bra, utredarna kommer snabbt ut och lyssnar på vad personalen har att säga. Denna respondent kontaktade vid ett tillfälle socialtjänsten och bad dem komma och informera vid ett personalmöte, om hur deras arbete ser ut.

När en anmälan har gjorts kan respondenten ovan och hennes kollegor ha möten tillsammans med föräldrar på förskolan eller på socialkontoret. Då brukar, förutom föräldrar och socialsekreterare, en lärare, deras chef, en specialpedagog och eventuellt en psykolog vara med. Respondenten tycker att de har ett bra samarbete inom detta rektorsområde. Hon tycker också att det är skönt när de på förskolan har upprättat ett åtgärdsprogram för något barn som inte har det bra: ”Då vet jag vilken roll jag har i arbetet att hjälpa barnet. Då vet jag konkret vad som förväntas av mig.”

Socionomen anser att ju fler engagerade vuxna kring ett barn, desto bättre. Hon tycker att det är bra om man kan få igång en diskussion om vad barnet behöver. Socialtjänsten vill arbeta genom nätverksmöten och försöker få föräldrar att förstå hur bra det kunde bli om alla berörda hjälptes åt att förbättra situationen för barnet. Vid gemensamma nätverksmöten finns en socionom, föräldrar, lärare, eventuellt en BVC-sjuksköterska och kanske någon annan som är viktig för familjen ex. mormor: ”Alla får berätta om hur de uppfattar barnet och dess situation. Vad behöver hon eller han?” Det är föräldrarna som avgör, godkänner, om mötena ska bli av.

Socialtjänstens utredning får ta högst fyra månader. Om de anser att barnet behöver omhändertagas, ska en ansökan skrivas och skickas till Länsrätten. Där fattas beslutet. Om barnet är ordentligt fysiskt eller psykiskt skadat eller behöver skydd, kan ordförande för socialnämnden fatta beslut om omedelbart omhändertagande. För dessa barn finns ett jourfamiljehem i så gott som alla kommuner, menar den socionom som vi har intervjuat.

Ovanstående respondent menar att lärarens huvudsakliga roll vid misstankar om att ett barn far illa är att lämna uppgifter. Läraren måste lämna uppgifter, med eller utan föräldrarnas medverkan eller tillåtelse. Föräldrar har rätt att ta del av alla uppgifter som rör barnet, undantaget vid sexuella övergrepp och misshandel. Det är föräldern som bestämmer vad läraren får veta. Men om samhället har tagit över vården om barnet, så är det socialtjänsten som avgör vad som bör berättas på förskolan. Socialtjänsten vill att arbetet på förskolan ska kunna utför-

mas på ett sätt som gynnar barnet. Denna socionom säger att hon ibland skulle vilja kunna berätta mer för lärarna än vad sekretessen tillåter. Men samtidigt tycker hon att det känns bra att ha stadgan i ryggen när hon träffar på nyfikna vuxna inom förskola och skola.

5.2.3 Kan man se några brister i ett eventuellt samarbete mellan förskola och myndigheter, i arbetet att hjälpa barn som far illa?

Fyra av våra respondenter, däribland socionomen, har alla mer eller mindre dåliga erfarenheter av hur en anmälningssituation kan se ut. En av lärarna tycker att: "...det är skit! Det kan du skriva! Det finns inget samarbete. Jag tycker att socialtjänsten ser för mycket till föräldrarnas behov och glömmer bort barnen i processen. Vi på förskolan försöker ju däremot att se till barnens bästa." Samma lärare menar att hur socialsekreteraren på socialkontoret tar hand om förskolans anmälan om ett barn som far illa, blir avgörande. Läraren berättar att hon en gång var med om att socialsekreteraren skickade ett brev till familjen som meddelade att en anmälan gjorts och att de skulle infinna sig på kontoret vid ett visst datum för möte: "Detta blev som att släppa en bomb i familjen. Allting blev mycket värre för alla just då. Barnen i familjen blev drabbade och vi på förskolan utsattes för hot och anklagelser. Förskolan anmäler inte gärna."

En av lärarna berättar att om föräldern frånsäger sig hjälp hela tiden, ska ju läraren fortsätta att anmäla: "Men hur länge orkar man göra det? Personalen kommer i konflikt med föräldrarna, man blir kanske ovänner i hallen på förskolan. Barnet kan få det ännu värre hemma. Det ska så mycket till innan barnen blir omhändertagna. Barnen kan ha fel kläder, de får kanske ingen mat, för att föräldrarna inte bryr sig om vilket, de kan bli misshandlade eller kanske blir tvingade att se på när föräldrarna slår varandra. Fortfarande händer inget och det enda vi kan göra är att fortsätta anmäla." En annan av lärarna kommer in på ämnet kort och säger att det tyvärr kan ta lite lång tid innan det första mötet med föräldrarna äger rum.

Socionomen menar att det kan brista i lärarnas samarbete med socialtjänsten, när lärarna tycker att socialtjänsten inte gör tillräckligt för barnet i fråga. Men socialtjänsten har också regler att rätta sig efter: "...vi får inte alltid göra som vi vill. Även om vi anser att ett barn borde omhändertas, är det Länsrätten som har beslutsmakten. Då är det viktigt att pedagogerna inte ger upp, utan fortsätter anmäla gång på gång för att hjälpa oss i vårt arbete."

En av lärarna tycker att anmälda föräldrar borde ges en chans att sitta ner i en miljö som de känner till, ex. på förskolan, för att prata med lärare och socialsekreterare. Här skulle de tillsammans kunna börja bena upp misstankarna och eventuellt börja lösa problemen, menar denna respondent.

Fyra av respondenterna, däribland socionomen, har alla åsikter om sekretess. En av lärarna menar att det inte händer mycket mer, efter att det har gjorts en anmälan till socialtjänsten. Enligt denna respondent hänvisar socialtjänsten till sin sekretess: ”När vi har gjort en anmälan, så får de aldrig något tillbaka. Om vi har en bra relation till föräldrarna, så kanske de berättar något. Socialen berättar aldrig. Jag känner att jag skulle behöva mer information för att kunna möta barnet rätt. Jag tycker att de skulle kunna berätta i stora drag – har föräldrarna fått hjälp eller har de frånsagt sig hjälp? Om förtroendet med föräldrarna har fallit, får jag ju ingen information alls. Hur ska jag då kunna hjälpa barnet?”

En annan av lärarna säger att förskolan har tystnadsplikt gentemot alla utom socialkontoret, för de är en högre instans: ”Vi måste berätta allt vi vet för dem. Socialtjänsten har tystnadsplikt gentemot oss. Detta betyder ju att vi inte får någon information om hur det går för barnen. Den informationen behöver jag inte för att kunna jobba på ett bra sätt med barnen, utan jag känner att jag skulle behöva den för egen del.”

En annan av respondenterna menar att lärarna sällan får veta vad som händer med de drabbade barnen efter en anmälan. Sekretessen krockar, säger hon. Respondenten tycker att socialtjänsten borde kunna berätta för lärarna inom förskolan vad som händer, med tanke på att förskolan också står under sekretess. Respondenten önskar att lärarna fick lämna information om hur man har arbetat på förskolan med ett speciellt barn, till förskoleklassens lärare. Men sekretessen står i vägen för detta. Denna respondent önskar också att förskolan fick lämna information till annan kommuns socialtjänst, om familjen skulle flytta.

Som vi tidigare nämnt önskar även den socionom som vi har intervjuat att hon ibland kunde berätta mer för lärarna på förskolan än sekretessen tillåter. Men samtidigt tycker hon att det känns bra att ha sekretessen bakom sig när lärarna blir för nyfikna.

6 Diskussion

6.1 Vår studie

Vår undersöknings genomförande har fungerat enligt planerna. Att genomföra intervjuer har varit intressant och lärorikt. Denna undersökningsmetod har fungerat så som vi önskade. Genom intervjuerna har vi lyckats få fram ett bra underlag för vårt examensarbete. Om vi skulle ha gjort någonting annorlunda, vore det eventuellt att genomföra fler intervjuer. Möjligt skulle arbetet ha blivit mer tillförlitligt om vi hade haft fler perspektiv att utgå från i vår analys, exempelvis svar från en rektor eller specialpedagog.

Dessutom förstår vi nu i efterhand att arbetet med vår resultatdel hade varit enklare att genomföra om vi hade använt oss av en bandspelare under intervjuerna. Vi erkänner att det har funnits tillfällen då vi inte klarat av att citera fullständigt korrekt. Vid dessa tillfällen har vi tvingats avstå från att citera. Med andra ord rekommenderar vi nu att använda en bandspelare vid intervjutillfällen.

6.2 Beteendemönster

Våra respondenter, samtliga lärare och socionomen har alla gett olika svar på frågan om man kan se specifika beteendemönster hos barn som far illa. Av detta drar vi slutsatsen att alla barn reagerar olika när de utsätts för fara på något sätt. Även vår kunskapsbakgrund säger oss att det inte finns något specifikt beteendemönster hos barn som far illa. Enligt Lundén (2004) och Socialdepartementet (2001) kan de utsatta barnen reagera på många olika sätt. Några exempel är sömn- och ätproblem, aggressivitet, rastlöshet, koncentrationssvårigheter, anpassningssvårigheter, frustration och dålig samarbetsvilja.

Dock är alla ovanstående respondenter överens om att de barn som far illa aldrig berättar något negativt om sina föräldrar. Även Socialdepartementet (2001) menar att lojaliteten inom krisfamiljer är väldigt stark. Vi menar att det måste betyda att familjen är betydelsefull även

för det utsatta barnet. Därför tror vi att det är viktigt att man ser till hela familjens behov när man försöker lösa problemen. I fall av misshandel och sexuella övergrepp anser vi naturligtvis att barnet har det bättre utanför familjen.

6.3 Bemötande barn

Både Lundéns avhandling (2004) och Socialdepartementets utredning (2000) visar att flest barn som utsätts för sviktande omsorg i hemmet kommer från områden som har det svårt ekonomiskt. Killén (1993) ger en förklaring till detta: stressfaktorer, så som dålig ekonomi, förstärker negativa personlighetsfaktorer, så som empatisk oförmåga. Bowlby (1994) menar att man behandlar andra så som man själv blivit behandlad och att detta är något som sitter djupt inom varje människa. Karakteristiska beteendemönster, både positiva och negativa, formas tidigt i livet, menar Bowlby.

Vi tror att om vi som vuxna i barnets närhet är medvetna om ovanstående, hjälper detta oss att förstå att vi som lärare måste försöka bryta den onda cirkeln. Här anser vi att man har en oerhört viktig roll som lärare: att försöka hjälpa föräldrarna att bygga en trygg bas för sitt barn och dessutom hjälpa det barn som far illa att bygga bra relationer till andra människor i sin omgivning. En av respondenterna menar att familjer som bor i mindre byar vanligen har en stor del av sin släkt i närheten. Släkten blir då som ett skyddsnät för barnet, säger hon. Enligt Socialdepartementet (2001) kan andra kärleksfulla vuxna i närmiljön till viss del kompensera barnets dåliga hemmiljö.

Fyra av respondenterna, däribland socionomen, ger alla skiftande exempel på hur de familjer kan se ut, som utsätter sina barn för sviktande omsorg. Av detta drar vi slutsatsen att barn som far illa finns överallt. Som lärare måste vi sätta eventuella fördomar åt sidan. Oavsett vilken bakgrund barnet och dess familj har och hur deras nuvarande livssituation ser ut, måste vi som lärare ha en förmåga att se barnet för att förstå hur barnet mår.

Även om lojaliteten är stark inom många krisfamiljer, menar Socialdepartementet (2001) att dessa barn oftast är rädda att allt ska bli värre om de berättar för någon om vad de utsätts för.

Många gånger har de hotats att inte säga något om det. Om de trots allt skulle vilja berätta, vet de sällan vart de ska vända sig.

För samtliga av våra respondenter verkar begreppet trygghet centralt. Då vi på förskolan möter barn som har utsatts för sviktande omsorg i hemmet är det viktigt att vi prioriterar trygghet. Enligt samma respondenter är det av största vikt att försöka skapa en förtroendefull relation till dessa barn. En av lärarna ger ett exempel om en flicka som farit illa. Respondenten arbetade hårt för att skapa en trygg och förtroendeingivande miljö för flickan. Ändå tog det flera månader för flickan att våga berätta för denna respondent om sina upplevelser. Här drar vi slutsatsen att vårt arbete som lärare är särskilt betydelsefullt för de drabbade barnen. Vi känner att det kan vara avgörande för barn som farit illa att finna stöd hos en vuxen som bryr sig. Även Socialdepartementet (2001) menar att det är viktigt att barnet kan känna tillit och förtroende för andra vuxna. Denna utredning visar också att om man som vuxen avvisar ett utsatt barn kommer detta med all sannolikhet att inge en känsla av att vuxenvärlden inte går att lita på.

6.4 Bemötande föräldrar

Kimber (1993) menar att det kan vara svårt att förstå att en mamma som skriker åt och slår sina barn, gör det för att hon älskar dem. Vidare menar författaren att dessa föräldrar oftast inte vet bättre. Även om föräldrarna slåss och super så älskar de oftast sina barn. De behöver enligt denna författare hjälp och inte anklagelser. Även den socionom som vi har intervjuat menar att man i arbete med barn och deras föräldrar måste ha den grundinställningen att alla föräldrar vill sina barn väl. Denna respondent tycker också att det är viktigt att vi som lärare stöttar de föräldrar som helt enkelt inte förstår barnens bästa.

Två av våra respondenter, en lärare och socionomen, lägger vikt vid att stötta upp familjer med problem, innan problemen blir så stora att socialtjänsten behöver kopplas in. För att man som lärare ska kunna arbeta förebyggande, anser vi att det är lika viktigt att bygga upp en förtroendefull relation till föräldrar som till deras barn. Om föräldrarna ska kunna ta emot lärarnas råd och stöttning på ett bra sätt kräver detta att de känner sig trygga på förskolan och

förstår att lärarna vill dem väl. Socionomen menar att samarbetet mellan föräldrar och lärare på förskolan ofta är unikt.

En av lärarna menar att barnet mår bäst i sin hemmiljö, om familjen får hjälp med sina problem. Socionomen håller med och beskriver hur socialtjänsten vanligen arbetar genom nätverksmöten med föräldrar, lärare, ev. en BVC-sjuksköterska och möjligen någon som är särskilt viktig för familjen, exempelvis mormor.

6.5 Känsломässigt engagemang

En av våra intervjuade lärare ger ett högst motstridigt svar på vår fråga om känsломässigt engagemang, jämfört med övriga respondenter, däribland socionomen. De sist nämnda respondenterna gav mycket övertygande och positiva svar till känsломässigt engagemang gentemot barn som far illa. Detta stärker vår uppfattning om att man som lärare måste våga bygga upp känsломässiga relationer till dessa barn i arbetet på förskolan. Detta för att lärarna ska kunna möta barnen på bästa sätt och möjligen ge dem ett förtroende för vuxenvärlden.

En av respondenterna menar att det är viktigt att man som lärare inte blir för familjär. Enligt henne bör läraren vara tydlig för barnet och berätta att ”jag finns här – du har en mamma och en pappa hemma.” Kimber (1993) menar också att en mindre insats ibland kan vara bättre än att ta över en del av föräldraskapet. Författaren poängterar att man i arbete med barn inte får glömma att den viktigaste uppgiften är att vara pedagog.

Vi känner att det förmodligen är väldigt lätt hänt att man som lärare tar sig an de utsatta barnen som om de vore sina egna. Att till fullo öppna sina armar och sitt hjärta på ett personligt plan skulle leda till att inge ett hopp hos barnet som man som lärare i slutändan inte kan leva upp till. Oavsett hur framtiden ser ut, måste ju läraren någon gång lämna barnet ifråga. Stora löften från de vuxnas sida skulle leda till enorm besvikelse.

6.6 Att agera vid misstankar

Fyra av respondenterna, däribland socionomen, menar alla att det är bra om någon annan inom enheten anmäler till socialtjänsten om detta behövs. Utifrån dessa respondenters svar att döma, verkar det som om det finns en rutin inom förskola i vår undersökningsstad som låter läraren undgå ansvaret att anmäla föräldrar till socialtjänsten. Detta för att lärarna ska kunna bibehålla kontakten med föräldrarna.

Som vi tidigare nämnt anser vi att det är minst lika viktigt att man som lärare bygger upp en förtroendefull relation inte enbart till barnen, utan också till deras föräldrar. Socialdepartementet (2001) anser dock att den täta kontakten med föräldrarna kan leda till att personalen får svårt att tro att föräldrarna verkligen kan ha gjort sitt barn illa. Det kan helt enkelt bli svårt för personalen att börja misstro de föräldrar som de utvecklat en relation till.

Samma utredning som ovan säger oss att det är viktigt att i allt arbete med barn vara medveten om att känslomässiga blockeringar är vanliga. Vi tror att denna medvetenhet skulle hjälpa oss som lärare att bättre se barnet och förstå huruvida hon eller han mår dåligt eller ej. Om man som lärare kan se hur barnet mår, skulle man på ett bättre sätt kunna möta familjens problem, trots den relation som tidigare byggts upp.

Vi tror att på samma sätt som för barnen, kan man som lärare inte öppna sina armar och sitt hjärta mer än på ett professionellt plan även för föräldrarna. "Professionalism" i arbete med barn och deras föräldrar, innebär (bland mycket annat) för oss att man som lärare har en förmåga att ta sig an barnen känslomässigt, men att man samtidigt klarar av att hålla en viss distans på ett personligt plan. Naturligtvis ska man som lärare bygga upp en bra relation till föräldrarna, men varken i en roll som syster eller kurator. Vi anser att man som lärare måste ha en förmåga, för både sin egen skull och föräldrarnas, att hålla en viss distans till deras problem.

6.7 Samarbete med myndigheter

Vi har intervjuat tre lärare och en socionom inför vår studie. Alla anser att de har mer eller mindre dåliga erfarenheter av hur samarbetet i en anmälningssituation kan se ut. Dessutom har samtliga fyra respondenter åsikter om sekretess och menar att denna kan sätta käppar i hjulet för ett tillfredsställande samarbete. Av deras svar drar vi slutsatsen att förskolans lärare och socialtjänstens socionomer borde ha större insikt i varandras yrkesområden.

En av våra respondenter berättade om hur förskolan bjudit in socialtjänsten vid ett personalmöte. Detta tycker vi är en mycket bra idé, som borde utvecklas. Med viss regelbundenhet skulle man kunna anordna exempelvis studiedagar för yrkesverksamma inom förskola, socialtjänst, polisen med flera. Även blivande lärare behöver större insikt i vad yrket kan komma att innebära. Vid dessa studiedagar skulle man kunna bjuda in olika föreläsare med skiftande erfarenheter av situationer där barn farit illa, ur olika perspektiv. Mindre diskussionsgrupper vore också en god tanke. Här kunde representanter ur alla yrkeskategorier medverka. Både som lärarstuderande och som yrkesverksam lärare (oberoende av inriktning) behöver vi alla reflektera över var vi själva står - hur tänker jag kring området "barn som far illa"? Vi behöver alla verktyg för att klara av svåra situationer i verkligheten.

6.8 Brister i samarbete

En av våra respondenter har beskrivit en anmälningssituation som enligt henne urartade. Den anmälda familjen meddelades per brev att de skulle infinna sig på socialkontoret vid ett visst datum för möte. Detta resulterade i att barnen i familjen blev ännu mer utsatta och på förskolan fick man ta emot hot och anklagelser. Killén (1993) menar att barnet mycket väl kan förstå att något farligt håller på att hända, genom att registrera föräldrarnas reaktion på ett sådant brev. Killén uttrycker att man inte vet särskilt mycket om vad som händer i hemmet medan familjen väntar på dagen för det bokade mötet. Hon menar att föräldrarna med sannolikhet skulle kunna avreagera sig på barnet under denna tid. Vi har funderat över varför socialtjänsten använder sig av denna metod för att underrätta familjer om en anmälan? Vore inte ett hembesök mer lämpligt?

7 Referenser

- Bengtsson, Hans & Svensson, Krister (2002). *Ansvar och sekretess i förskola, skola och fritidshem*. Stockholm: Liber AB.
- Bjerstedt, Åke (1997). *Rapportens yttre dräkt*. Lund: Studentlitteratur.
- Bowlby, John (1994). *En trygg bas. Kliniska tillämpningar av bindningsteorin*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Claesson, Silwa (2002). *Spår av teorier i praktiken. Några skolexempel*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, Bo & Svedner, Per Olov (1998). *Examensarbetet i lärarutbildningen. Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsföretaget i Uppsala AB.
- Kimber, Birgitta (1993). *Att stå ut med busungar eller Boken som lockar fram kraften hos de vuxna*. Solna: Ekelunds Förlag AB.
- Killén, Kari (1993). *Svikna barn. Om bristande omsorg och vårt ansvar för de utsatta barnen*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Lundén, Karin (2004). *Att identifiera omsorgssvikt hos förskolebarn*. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Socialdepartementet (2000:77). *Omhändertagen – Samhällets ansvar för utsatta barn och unga*. SOU 2000:77. Stockholm: Fritzes.
- Socialdepartementet (2001:72). *Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda*. SOU 2001:72. Stockholm: Fritzes.
- Trondmann, Mats (2005-10-26). *Forskningsprocessen*. Malmö: Malmö högskola föreläsning.
- Trost, Jan (2001). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.
- Utbildningsdepartementet (1998). *Läroplan för förskola Lpfö 98*. Stockholm: CE Fritzes AB.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Intervjuguide

Definition omsorgssvikt

”...föräldrarna eller de, som har omvårdnaden om barnet, skadar det fysiskt och/eller psykiskt eller försummar det så allvarligt att barnets hälsa och fysiska och psykiska utveckling är i fara.” (Lundén, 2004, s. 17).

1. Barn i omsorgssvikt - avvikande beteende?
(Barn som befinner sig i omsorgssvikt, kan man se att de beter sig avvikande på något sätt? Beteendemönster?)
2. Pedagogens bemötande - barn/föräldrar?
(Hur bemöter vi barnet och dess föräldrar, när vi misstänker omsorgssvikt?)
3. Pedagogens känslomässiga engagemang - fördelar/nackdelar?
(Personligt engagemang – var bör gränsen gå?)
4. Att agera vid misstankar - hur gör jag?
(Vilket är det första steget i processen att hjälpa barnet?)
5. Myndigheter – samarbete?
6. Pedagogens roll i processen - ansvar?
7. Eventuella brister i samarbete - vad kunde ha gjorts annorlunda?
8. Finns det något som du tycker att vi har utelämnat, något som du vill prata om?
9. Får vi lov att kontakta dig igen, om vi har någon fundering?